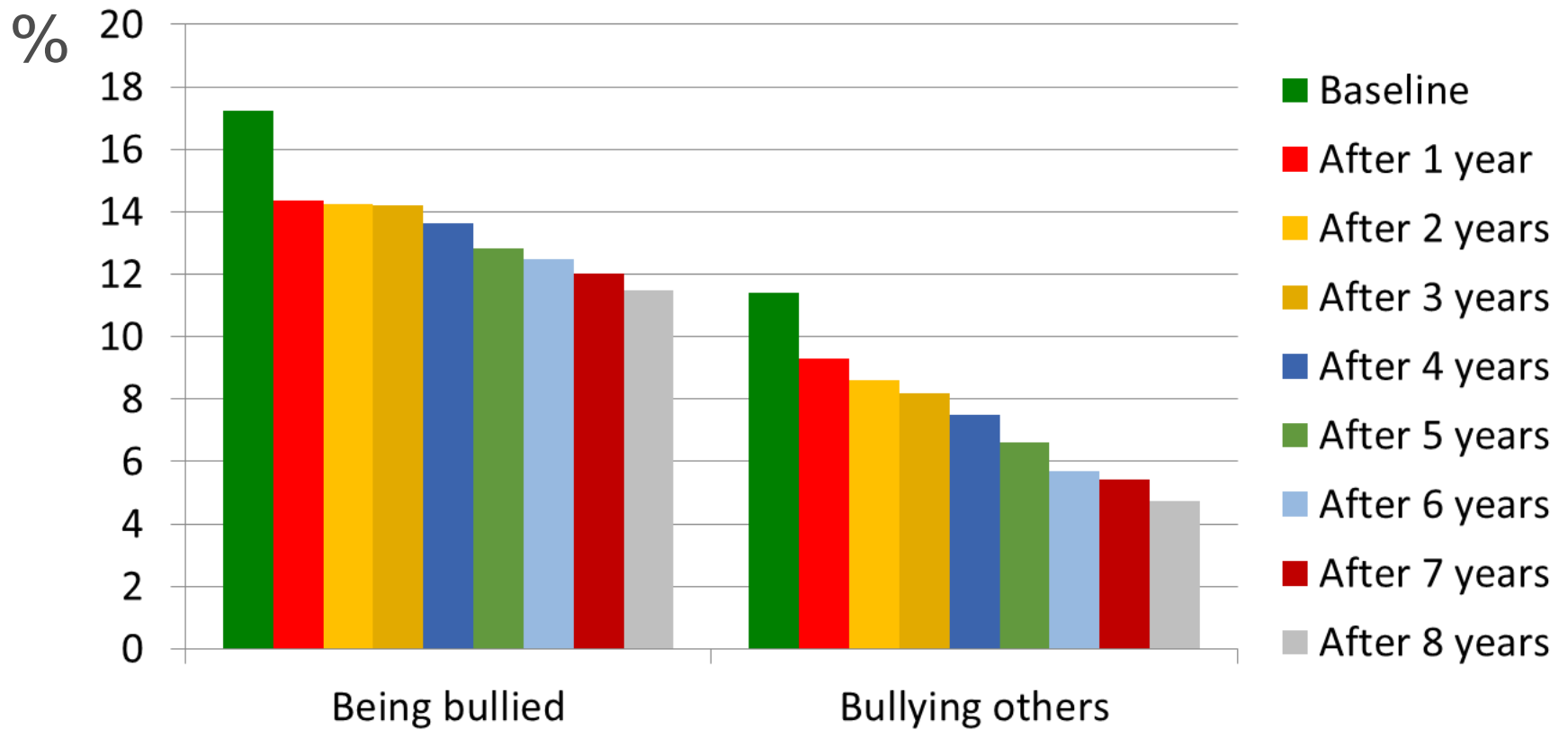

Mikä tekee kiusaamiseen puuttumisesta haastavaa ja miten puuttumista voidaan tehostaa?

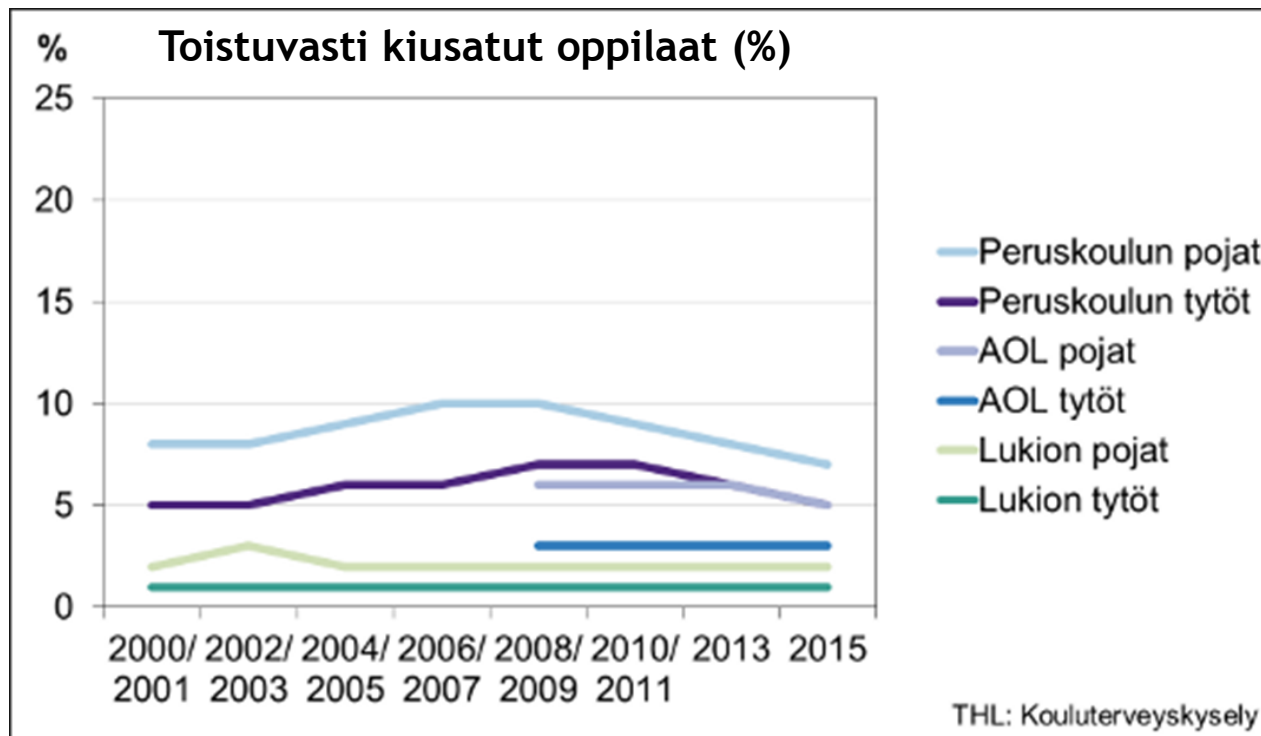
Christina Salmivalli
Turun yliopisto

KiVa Koulun tilannekartoitus

Kouluterveyskysely: trendi

Taustaa

- Olen puhunut neljännesvuosisadan siitä, miten kiusaamisen vähentämisessä onnistutaan
- ”Aika kysyä vaikeat kysymykset”:
  - Miksi niin moni lapsi ja nuori kokee edelleen kiusaamista?
  - Miksi joitakin tapauksia ei saada puuttumisesta huolimatta loppumaan?
  - Missä epäonnistumme?
  - Mitä voisimme tehdä vieläkin paremmin?

- Edelleen on aivan liian paljon lapsia ja nuoria, joita kiusataan systemaattisesti
  - Osaan ei puututa (Ei tule tietoon? Ei pidetä vakavana?)
  - Osan kohdalla puuttuminen ei johda kiusaamisen loppumiseen
  - Osan kohdalla kiusaaminen alkaa uudelleen jonkin ajan kuluttua

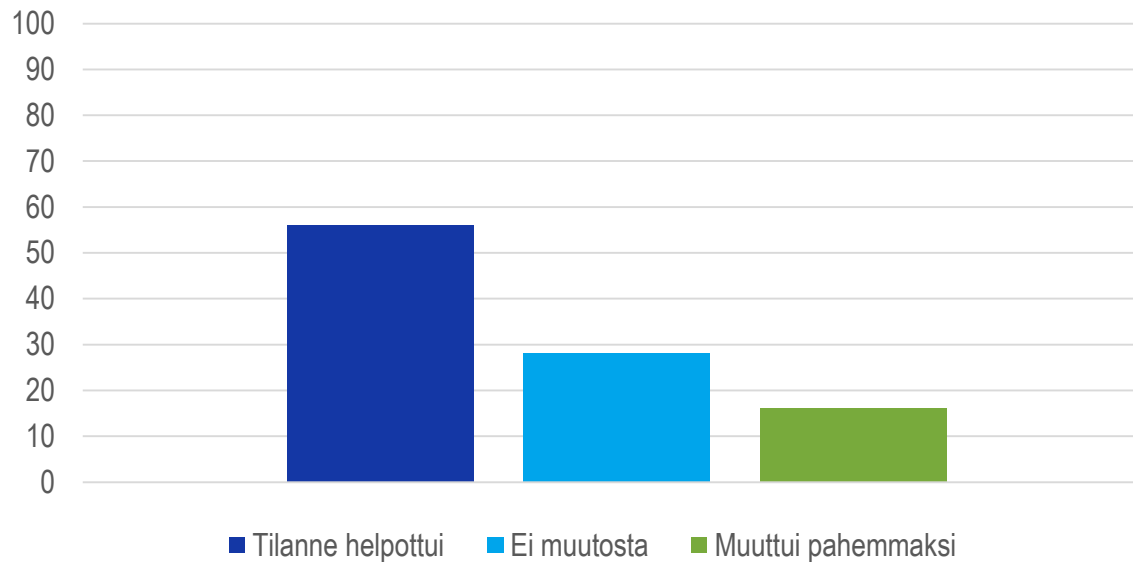
Taustaa

- ”Kyllähän se silloin on helppoa kun kyseessä on tavanomainen tapaus, mutta entä ne haastavat tapaukset?”
- ”Kertokaa, miten haastavissa tapauksissa pitäisi toimia”

**Paljonko ”haastavia
kiusaamistapauksia”
on ja mikä niistä tekee
haastavia?**

Kuinka usein puuttumisesta ei ole apua?

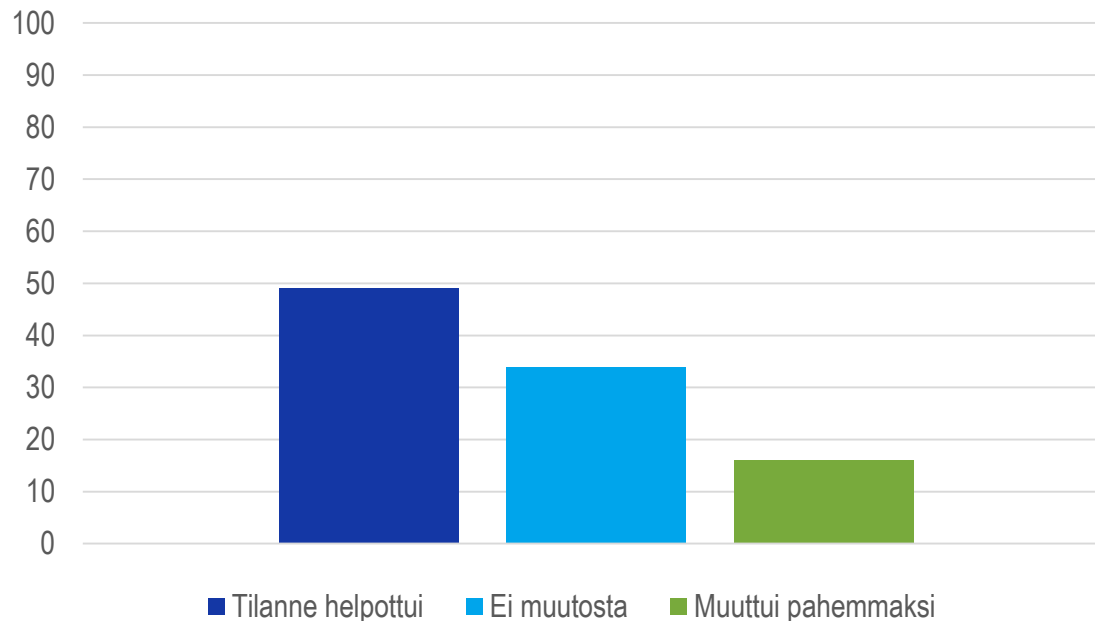
- Englantilaistutkimus, 2308 nuorta (Smith & Shu, 2000): Kun opettajat puuttuivat kiusaamiseen, se väheni tai loppui 56%:ssa tapauksista ...mutta tilanne ei muuttunut 28% kohdalla ja kiusaaminen lisääntyi 16% kohdalla

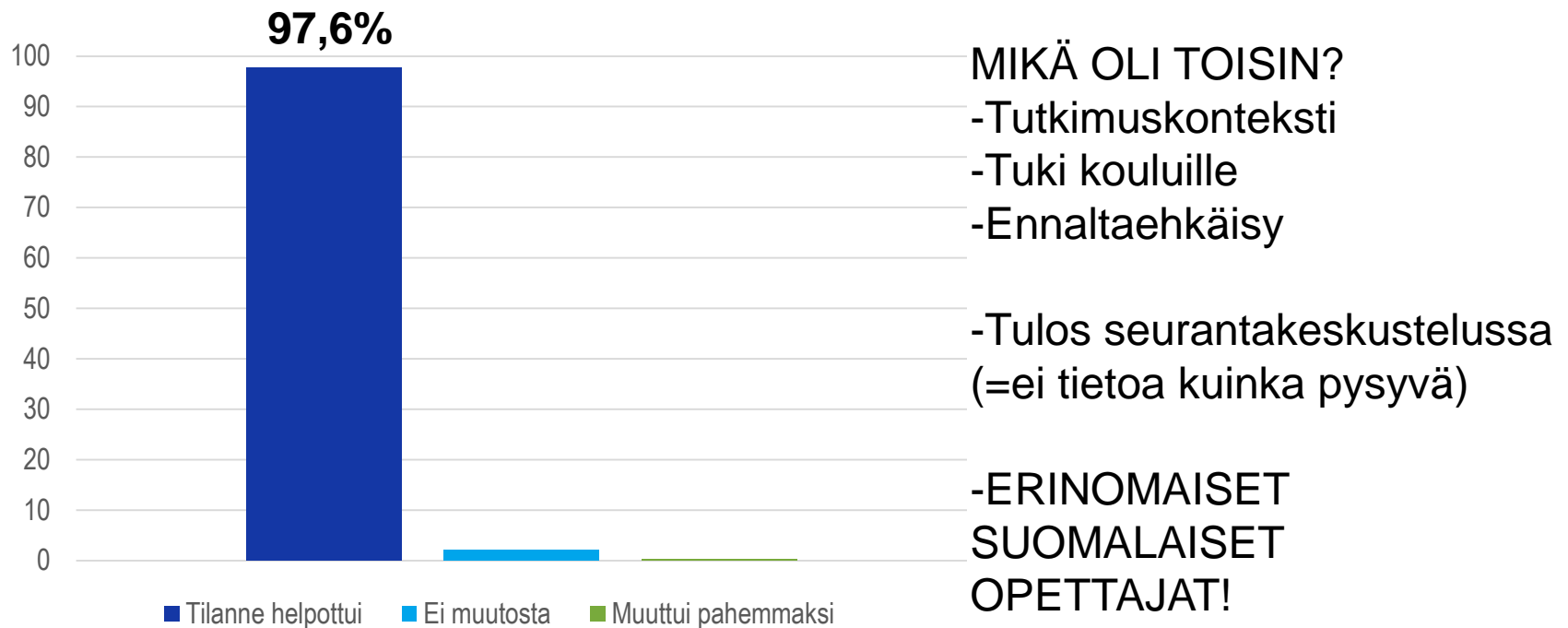
Kuinka usein puuttumisesta ei ole apua?

- **Hollantilaistutkimus, 2766 lasta (Fekkes ym., 2005): Opettajan puuttuminen auttoi 49%:ssa tapauksista**
...mutta tilanne ei muuttunut 34% kohdalla ja kiusaaminen lisääntyi 17% kohdalla

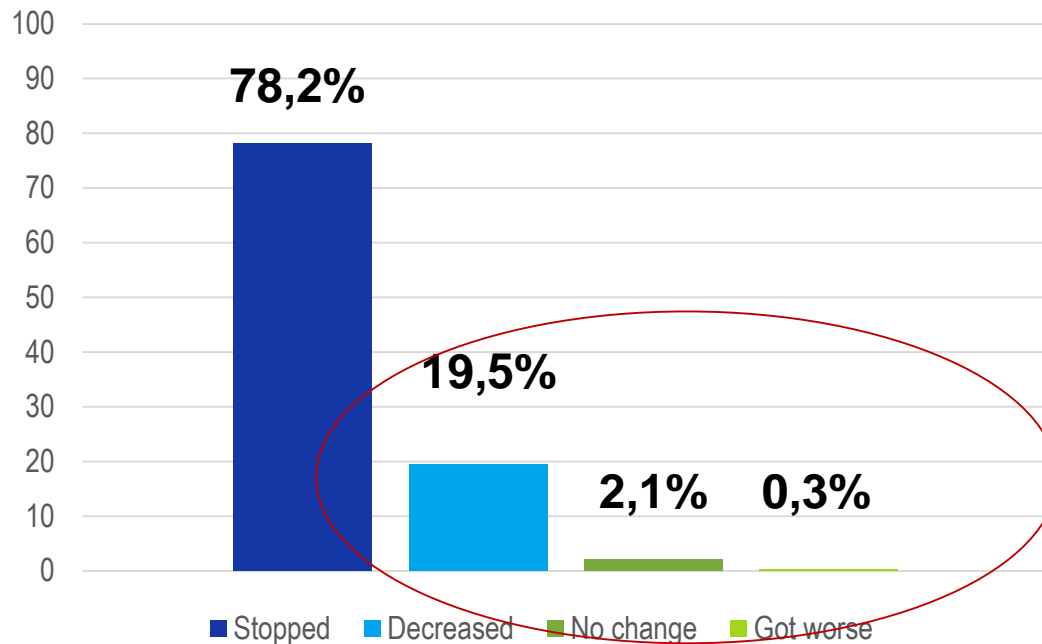
Puuttuminen systemaattisen ennaltaehkäisevän työn kontekstissa

- KiVa Koulu -ohjelman **kokeiluvaihe** (2007-2009)

Puuttuminen systemaattisen ennaltaehkäisevän työn kontekstissa

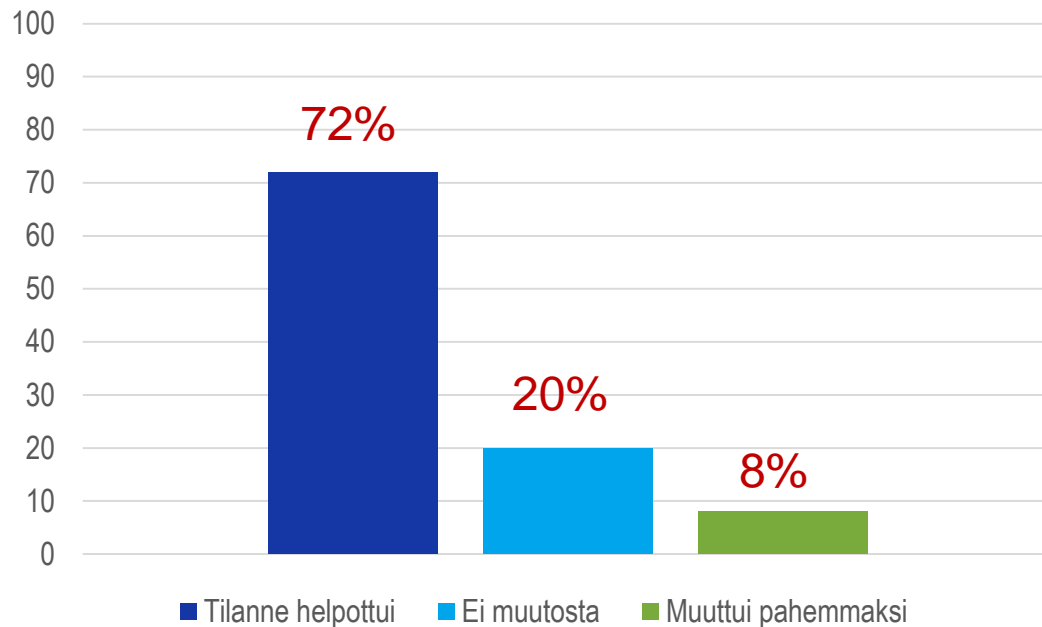
- KiVa Koulu -ohjelman **kokeiluvaihe** (2007-2009)

Kun kiusaaminen oli jatkunut pitempään (OR=0.79, p=0.021) tai kun se sisälsi kiusatun **ulkopuolelle sulkemista** (OR=0.46, p=0.022), kiusaamisen loppuminen puuttumisen jälkeen oli **epätodennäköisempää**

Kuinka usein puuttumisesta ei ole apua?

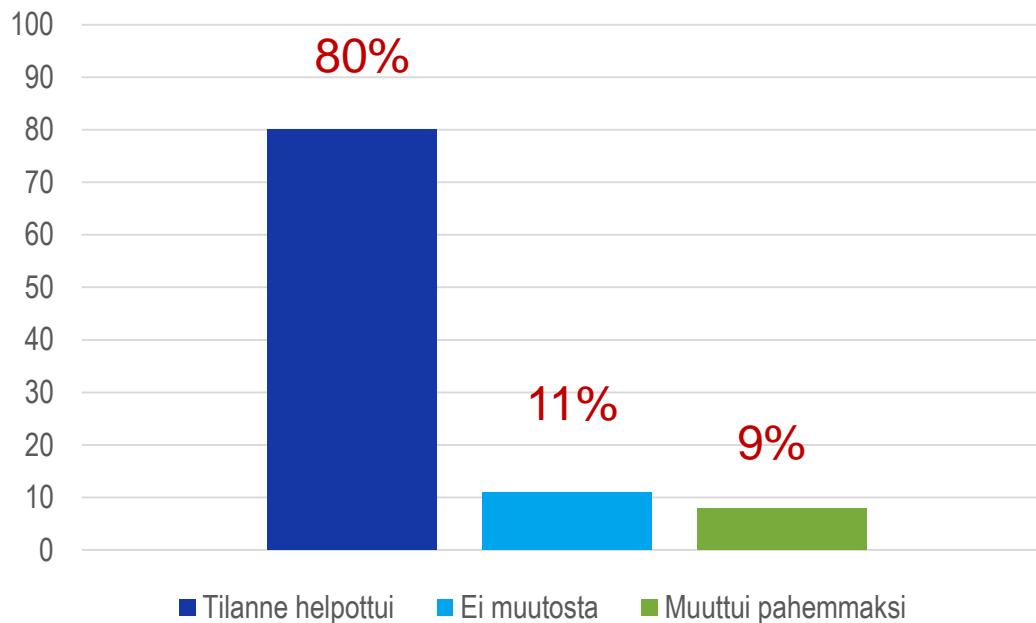
- KiVa Koulu -ohjelman **laajan käytön vaihe** (2009 alkaen):
kiusattujen näkökulma

- Johtuuko tämä (28% ei muutosta/muutos huonompaan) siitä, että kiusatut kokivat edelleen tulevansa kiusatuiksi vaikka näin ei ehkä ollutkaan?

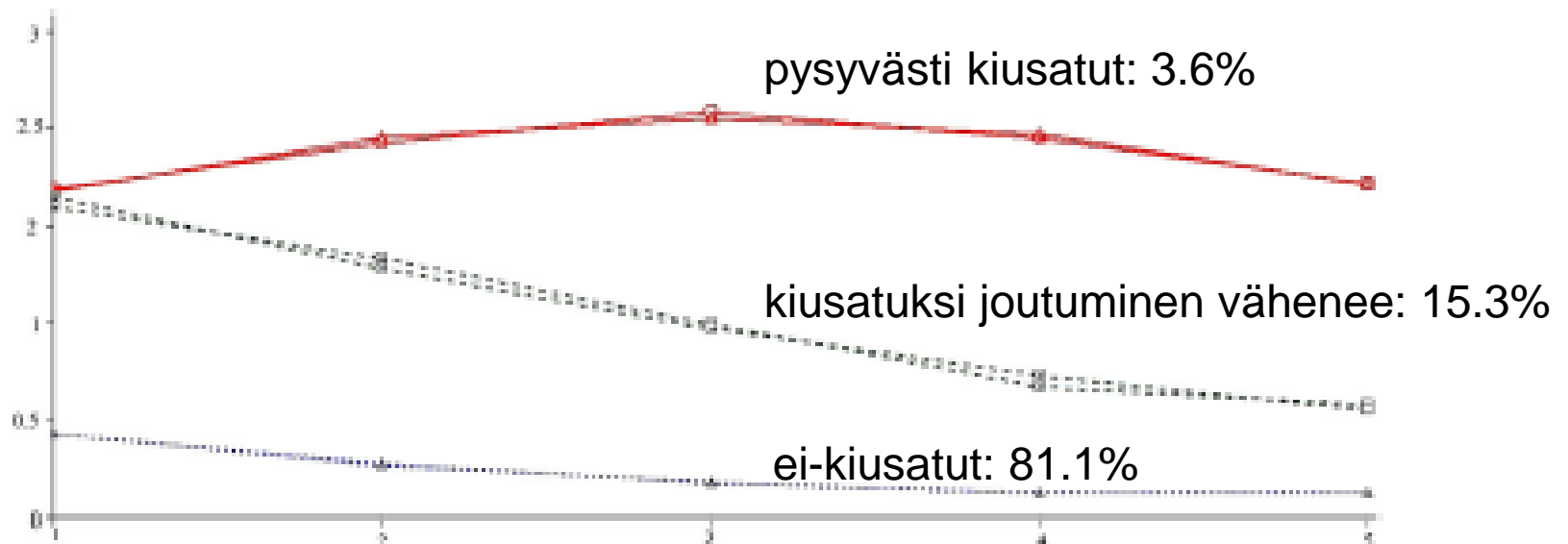
Kuinka usein puuttumisesta ei ole apua?

- KiVa Koulu -ohjelman **laajan käytön vaihe** (2009 alkaen):
muita **kiusaavien oppilaiden näkökulma**

Why Does a Universal Anti-Bullying Program Not Help All Children? Explaining Persistent Victimization During an Intervention

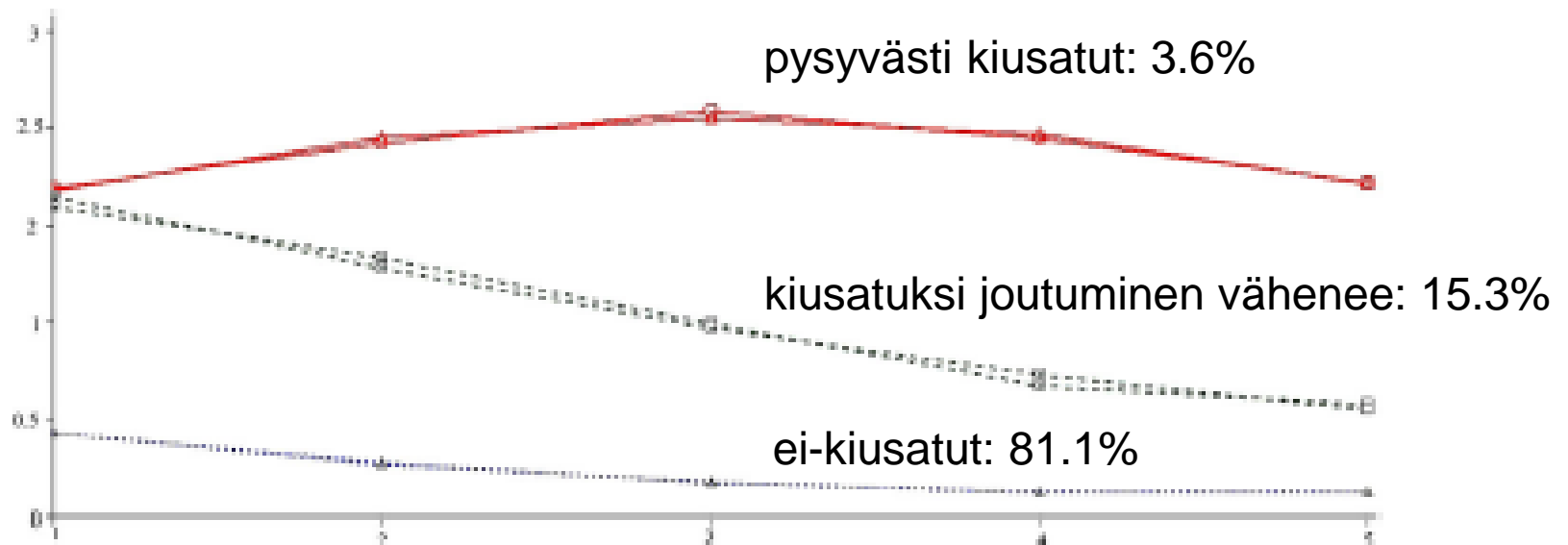
Tessa M. L. Kaufman¹ · Tina Kretschmer² · Gijs Huitsing¹ · René Veenstra¹

The intervention sample used here consisted of 6142 students in 65 schools (49.6% boys), with students in grades 2–5 at T1 ($M_{\text{age}} = 9.14$, $SD = 1.28$)

Why Does a Universal Anti-Bullying Program Not Help All Children? Explaining Persistent Victimization During an Intervention

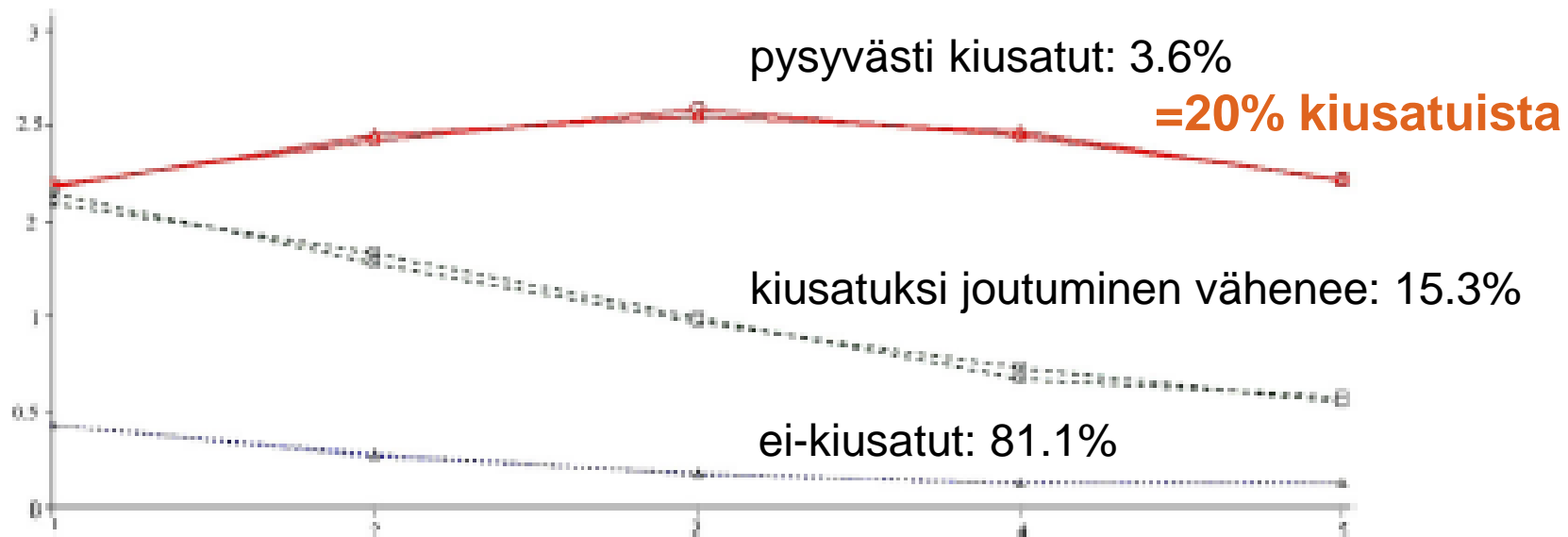
Tessa M. L. Kaufman¹ · Tina Kretschmer² · Gijs Huitsing¹ · René Veenstra¹

Why Does a Universal Anti-Bullying Program Not Help All Children? Explaining Persistent Victimization During an Intervention

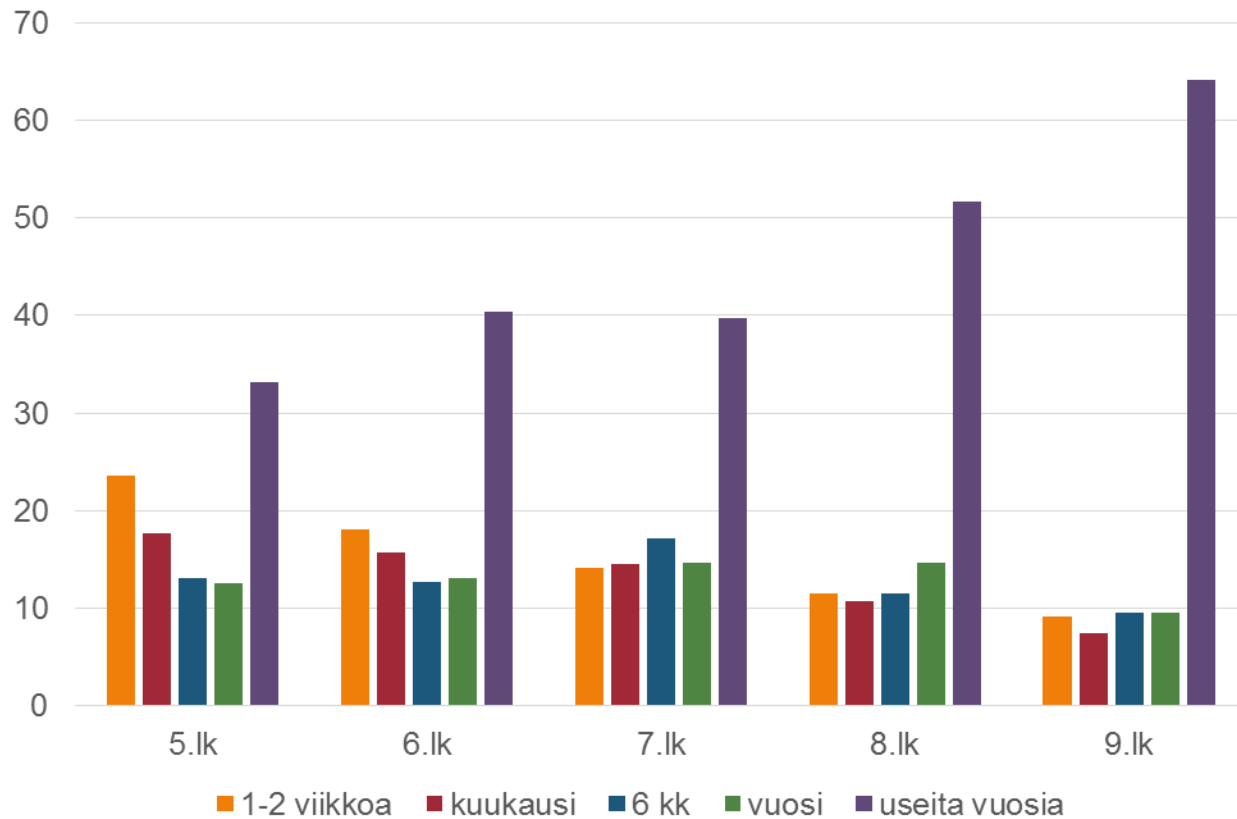
Tessa M. L. Kaufman¹ · Tina Kretschmer² · Gijs Huitsing¹ · René Veenstra¹

- Kiusatuksi joutuminen kroonistuu ajan myötä...

”Kauanko sinua on kiusattu?”

% kiusatuista, luokat 5-9

”Terveen kontekstin paradoksi”

Terveen kontekstin paradoksi

- Kiusatuksi joutuminen vaikuttaa erityisen kielteisesti koulussa tai luokassa, jossa kiusaamista esiintyy vain vähän
  - Bellmore, Witkow, Graham, & Juvonen (2004): kiusatuksi joutuminen yhteydessä ahdistuneisuuteen erityisesti luokissa, joissa kiusattuja on vähän
  - Nishina ja Juvonen (2005): *havaittu kiusaaminen suojeli koetun kiusaamisen kielteisiltä vaikutuksilta*
  - Huitsing, Sainio, Veenstra, & Salmivalli (2012): kiusatuksi joutumisen kielteiset vaikutukset erityisen suuret luokissa joissa kiusaaminen kohdistui harvoihin oppilaisiin

Decreases in the proportion of bullying victims in the classroom: Effects on the adjustment of remaining victims

*International Journal of
Behavioral Development*
1–9

© The Author(s) 2016
Reprints and permissions:
sagepub.co.uk/journalsPermissions.nav
DOI: 10.1177/0165025416667492
ijbd.sagepub.com

Claire
Garandea

Claire F. Garandea,¹ Ihno A. Lee,² and Christina Salmivalli³

Abstract

Sharing a classroom environment with other victimized peers has been shown to mitigate the adverse effects of peer victimization on children's social and psychological adjustment. By extension, this study hypothesized that classroom reductions in the proportion of victims would be harmful for children who remain victimized. Data were collected at the end of 2 subsequent school years from 4,466 fourth- to sixth-graders (mean age = 11 years), as part of the implementation of the Finnish anti-bullying program KiVa (an acronym for Kiusaamista Vastaan, "against bullying"). Multiple regression analyses were conducted on a subsample of 170 stable victims (children reporting being victimized at least 2–3 times a month at both time points) to test whether a decrease in the proportion of victims in their classrooms had an effect on their adjustment at Time 2. Stable victims felt more depressed, more socially anxious and were less liked at Time 2 in classrooms where the proportion of victims had decreased in 1 year compared to stable victims in classrooms where it had increased or remained the same. These effects were not moderated by the intervention status of the classroom. Paradoxically, an improved social environment can be detrimental for some children. These findings point to the necessity to maintain anti-bullying intervention efforts especially when successful.

Keywords

anxiety, bullying, defending, depression, likeability, peer acceptance, peer status, peer victimization

Turun yliopisto
University of Turku

- Kroonisesti kiusatut oppilaat olivat masentuneempia, ahdistuneempia, ja vähemmän pidettyjä luokissa, joissa kiusatuksi joutuminen oli vähentynyt.
  - Syyselitys, jonka kiusattu itse tekee?
  - Syyselitys, jonka muut tekevät?
  - Ystävän puute?
  - ”Normista poikkeaminen”?

Mikä tekee tapauksesta haastavan?

- Tänään alkavan prosessikoulutuksen ennakkotehtävä:
Kuvaa haastava kiusaamistapaus, jossa olet jollain tavalla ollut mukana

Mikä tekee tapauksesta haastavan?

- Kiusattu oppilas
- Kiusaava oppilas
- Vanhemmat
- Luokan dynamiikka
- Kiusaamisen tapa
- Pitkä kiusaamishistoria
- Kouluun/opettajaan liittyvät tekijät

Kiusattu oppilas

- ”toimii itse muita häiritsevästi”, ”sosiaalisten taitojen puute”, ”provosoi itse muita”
- erityislapsi
- ”näkee kiusaamista kaikkialla”, ”luulee tulevansa kiusatuksi”,
- ”ei kerro asiasta/ei halua asiaa käsiteltävän”
- ”valehtelee tulevansa kiusatuksi”

Kiusaava oppilas

- ”manipuloi muita taitavasti”, ”suosittu porukan johtaja”
- ”ei pidä toimintaansa kiusaamisena”
- ”täysin empatiakyvytön”, ”ei välitä mistään (seurauksista tms.)”, ”ei myönnä mitään”
- erityislapsi
- itsekin kiusattu

Vanhemmat

- Kiusatun oppilaan vanhemmat:
  - ”saavat lapsensa näkemään kiusaamista kaikkialla”
  - ”eivät halua/kieltävät asiaan puututtavan”
- Kiusaavan oppilaan vanhemmat:
  - ”eivät millään suostu uskomaan että oma lapsi kiusaa”
  - ”näkevät, että vika kiusatussa”
  - ”hyökkäävät asiaa selvittäviä aikuisia/koulua kohtaan”
- Kummankin osapuolen vanhemmat
  - Keskinäiset riidat/kaunat/erimielisyydet

Luokan dynamiikka

- ”koko ryhmä laajasti mukana kiusaamisessa”, ”kiltitkin menevät mukaan”
- ”vaikea luokka”

Kiusaamisen tapa

- hienovaraista ja epäsuoraa, esim. syrjintää ja yksin jättämistä ("onko edes kiusaamista"?)
  - Yksinäisyys/ulkopuolisuus vs. kiusaaminen – missä menee raja?
- tapahtuu koulun ulkopuolella/somessa
- seksuaalisuuteen liittyvää; rasistista kiusaamista; kiusaaminen todella hyvin aikuisilta piilotettua; fyysistä väkivaltaa
- vastavuoroiset jatkuvat riidat

Kiusaamishistoria

- Kiusatun ja kiusaavan oppilaan välisillä vaikeuksilla pitkä (vuosien) tausta

Kouluun liittyvää

- Opettajan tunteet
- Muut opettajat vähättelevät
- Rehtori ei ota kiusaamista tosissaan

Tapausesimerkkien herättämiä ajatuksia

- Sen tunnistaminen, miten erilaisista syistä ”haastavuus” voi johtua, on olennaista
- Puuttumisen/tunnistamisen tehostaminen vs. muun tuen tarve
- Rajanveto: milloin tarvitaan tehostettua puuttumista, milloin muuta yksilöllistä tukea
  - lapsen/nuoren oireilu, hänen kokonaistilanteensa...

Tapausesimerkkien herättämiä ajatuksia

- Miten päästä perille siitä, onko kyseessä kiusaaminen?
- Osa hienovaraista ja erittäin hyvin piilotettua
  - Yleensä luokkatoverit tietävät
    - » Kanava kertomiselle; anonyymi kysely; kaikkien jututtaminen yksitellen
  - Hyvä ennaltaehkäisevä työ edistää kaikkien osapuolten valmiutta puhua asiasta

Tapausesimerkkien herättämiä ajatuksia

- Miten päästä perille siitä, onko kyseessä kiusaaminen?
  - Se, mikä on yhdelle kiusaamista, ei toiselle välttämättä sitä ole
    - » yksilön kokemuksen kunnioittaminen
      - ..joskaan se ei voi täysin määritellä kiusaamista
  - Onko tämä tieto aina edes välttämätön?
    - » yksi ei voi hyvin tässä ryhmässä – mitä voimme tehdä?

Tapausesimerkkien herättämiä ajatuksia

- Yksilölliset ja perheeseen liittyvät haavoittuvuustekijät (vulnerabilities)
  - tuen tarpeen arviointi – lapselle ja/tai perheelle

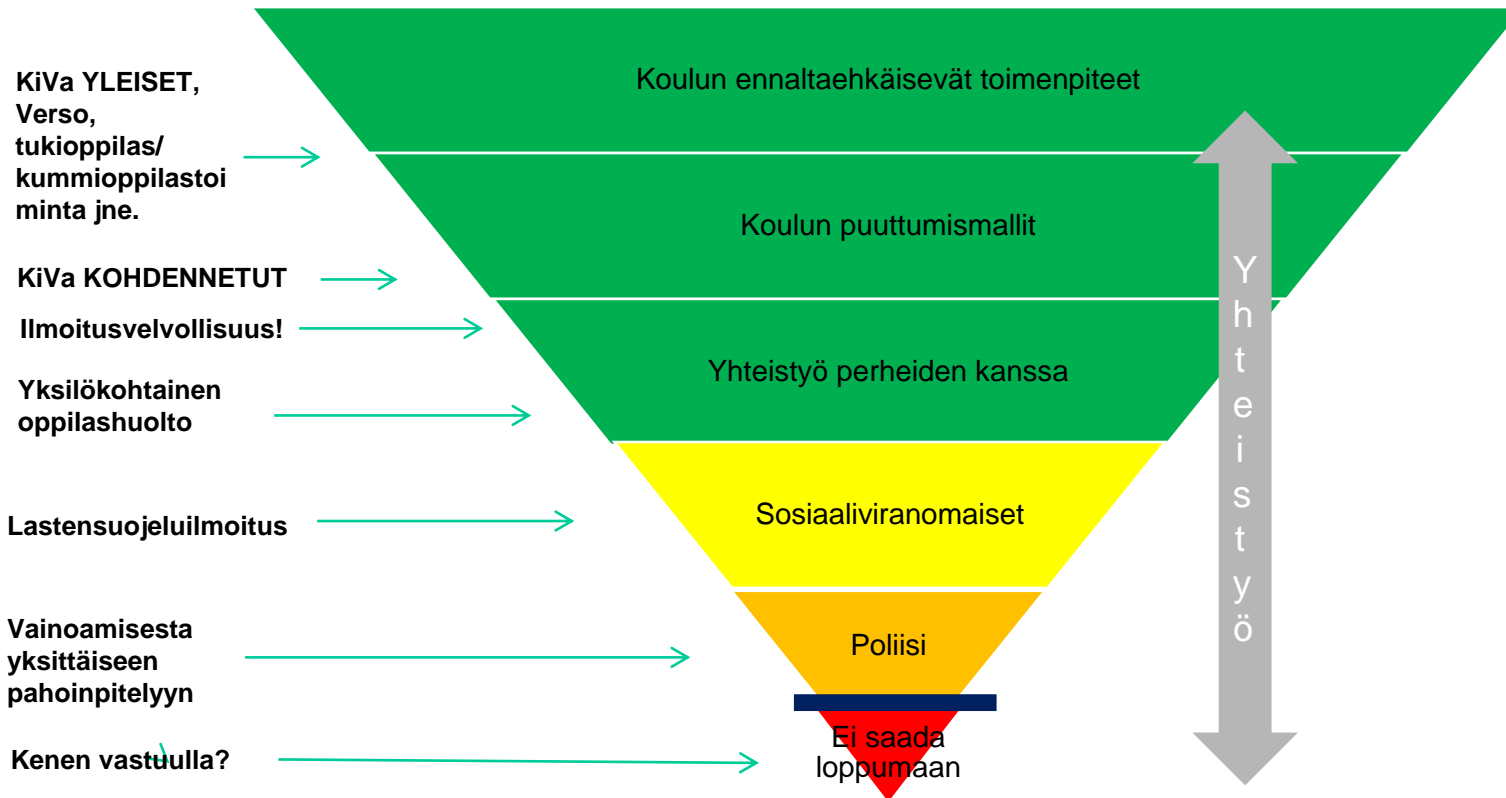
Moraalinen irrottautuminen (moral disengagement)

- Keinoja (ajatuksen tasolla), joilla ihminen pyrkii välttämään moraalisesti tuomittavasta teosta aiheutuvan syyllisyyden ja/tai häpeän tunteet
  - Oikeuttaminen („Me tehtiin se koska toi olis pilannu leikin!“)
  - Muuksi nimeäminen („Se on vain läppää“)
  - Itselle edullinen vertailu („Toiset teki vielä pahempia juttuja“)
  - Vastuun siirto („Maija käskei/Petri aloitti“)
  - Vastuun jakautuminen („En ollut ainoa“)
  - Seurausten vääristäminen („Eihän pelkät sanat vahingoita“)
  - Kohteen syyllistäminen („Se aloitti itse“)
  - Epäinhimillistäminen („Se ansaitsi sen koska on tuollainen“)

(Albert Bandura, 1999)

Miten tehostaa puuttumista?

Ennaltaehkäisevä työ on tehokkaan puuttumisen perusta!

Muokattu alkup.lähteestä: Rikoskomisario Marko Forss

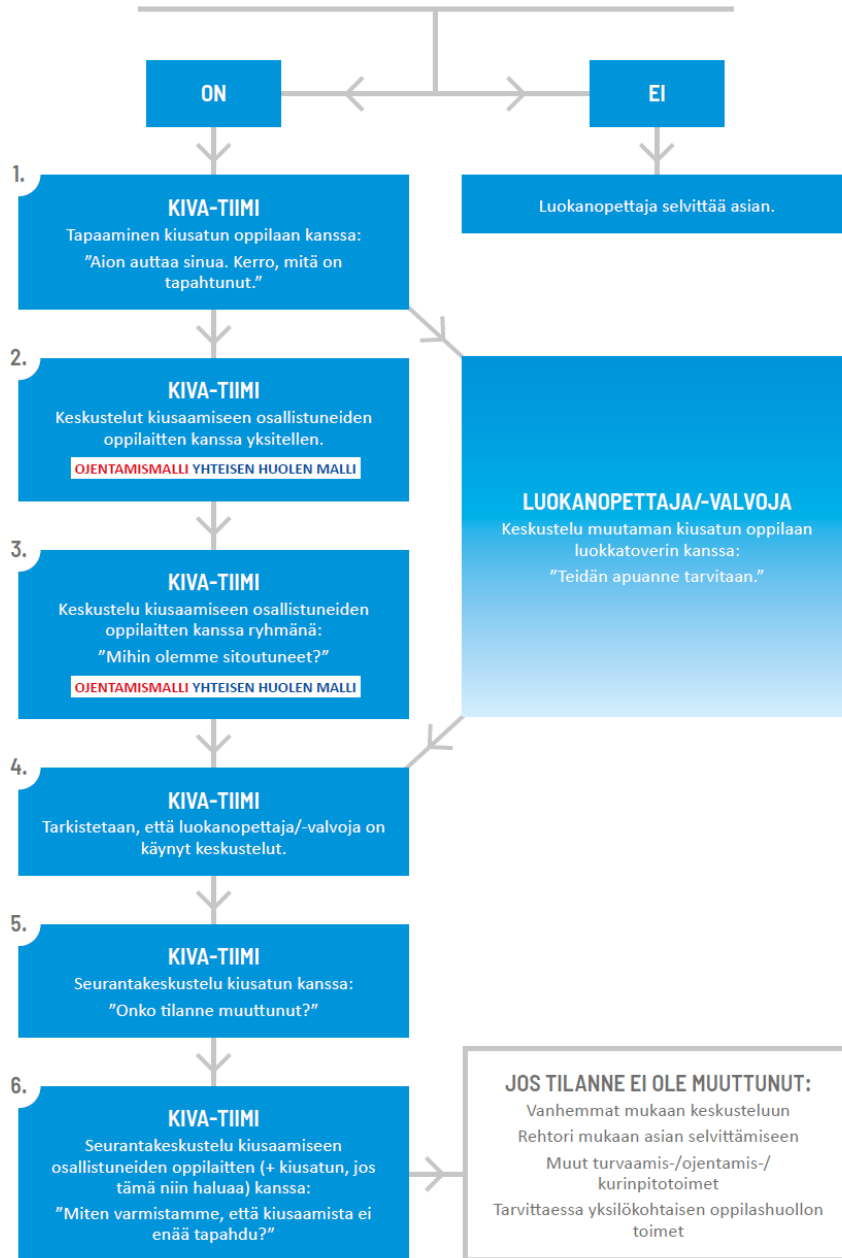

Koulujen välillä on eroa...

- **Puuttuminen onnistuu useammin kouluissa, joissa...**
  - **Useampien oppilaiden mukaan ...**
    - » **Koulu on KiVa Koulu**
    - » **Välituntivalvojat käyttävät KiVa-liivejä**
    - » **Pidetään KiVa-tunteja**
    - » **On pelattu Kiva-peliä**
  - Järjestetään seuranta tapaaminen jokaisen puuttumisen jälkeen

SEULONTA: ONKO KYSYMYS SYSTEMAATTISESTA KIUSAAMISESTA?

Kiusaamiseen
puuttumisen
malli
KiVa Koulu -
ohjelmassa

Kiusaamiseen puuttuminen

- Aikuisten puuttuminen yksittäisiin, pistemäisiin **kiusaamistilanteisiin** ei ole riittävää kiusaamiseen puuttumista
- Kiusaamiseen puuttuminen tarkoittaa, että puututaan kiusatun oppilaan **kokonaistilanteeseen: häneen systemaattisesti kohdistuvaan ilkeään toimintaan**

Kiusaamisen selvittämiskeskustelu

- Voidaanko oppilas määrätä tällaiseen keskusteluun?
- Onko vanhemmat kutsuttava mukaan?
- Säättääkö laki ylipäätään mitään näistä keskusteluista?

- On tarkoituksenmukaista tulkita selvittämiskeskustelu **kasvatuskeskusteluksi**, josta on säädetty perusopetuslaissa

- Selvittämiskeskustelu voidaan siis katsoa kasvatuskeskusteluksi, johon ryhtyminen juontuu perusopetuslain turvallisen oppimisympäristön pykälästä
  - kun tulee esille turvallista oppimisympäristöä uhkaava asia, kuten kiusaaminen, koulun on toimittava.
- Oppilaan, jonka toiminta uhkaa muiden oikeutta turvalliseen oppimisympäristöön voidaan edellyttää osallistuvan keskusteluun

- Kasvatuskeskusteluun voi määrätä opettaja tai rehtori
- Vanhempien mukaan kutsuminen jää koulun harkittavaksi
- Kasvatuskeskustelu saa kestää pisimmillään kaksi tuntia ja se voidaan toteuttaa useassa osassa

- Kasvatuskeskustelu tulee kirjata
- Huoltajalla on oikeus pyynnöstä nähdä omaa lastaan koskevat kirjaukset

Selvittämiskeskustelu

- Sovittu selkeästi, kenen/keiden vastuulla
- Sovittu toimintatapa, miten prosessi etenee kun joku saa tiedon kiusaamisesta
- Keskustelut osapuolten kanssa (ainakin ensin) erikseen
- Ei keskustelua siitä, mitä viime välitunnilla tapahtui vaan siitä, että yhtä oppilasta kiusataan toistuvasti
- **SEURANTAKESKUSTELU!**

Osapuolet yhdessä keskusteluun?

Se halusi, että me istutaan alas ja puhutaan asiat. Mutta se ei musta auttanut yhtään, kun niitä oli neljä ja ne pystyi pitämään yhtä. Mä olin yksin. Kun sanoin jotain, niin ne pystyi heti torjumaan sen. (--) En mä siinä vaiheessa uskaltanut kertoa sen enempää [miltä tuntui].

Hästbacka, N. (2018). Monialainen verkostotyö ja koulukiusaaminen. Tapaustutkimus Aseman Lapset ry:n K-0 -hankkeesta.

Osapuolet yhdessä keskusteluun?

Voidaankin todeta, etteivät oppilaiden puhuttamistilaisuudet onnistuneet, koska nuoret eivät olleet uskaltaneet kertoa omista kokemuksistaan tai kokivat tullessa väärinymmärretyksi. Tilanteiden selvittely voikin olla haastavaa niille, joiden on vaikea ilmaista ajatuksiaan tai kokemuksiaan ryhmässä tai muiden nuorten kuullen. Aikuisilla voi olla liian vähän aikaa asettua kuuntelemaan ja tulkitsemaan nuorten monitulkintaisia kertomuksia. Tutkimusaineiston perusteella on myös tärkeää pohtia, jääkö selvittelykeskusteluissa joissakin tapauksissa uupumaan kokemus tasapuolisuudesta.

Hästbacka, N. (2018). Monialainen verkostotyö ja koulukiusaaminen. Tapaustudkimus Aseman Lapset ry:n K-0 -hankkeesta.

Selvittämiskeskustelu

- Sovittu selkeästi, kenen/keiden vastuulla
- Sovittu toimintatapa, miten prosessi etenee kun joku saa tiedon kiusaamisesta
- Keskustelut osapuolten kanssa (ainakin ensin) erikseen
- Ei keskustelua siitä, mitä viime välitunnilla tapahtui vaan siitä, että yhtä oppilasta kiusataan toistuvasti
- **SEURANTAKESKUSTELU!**

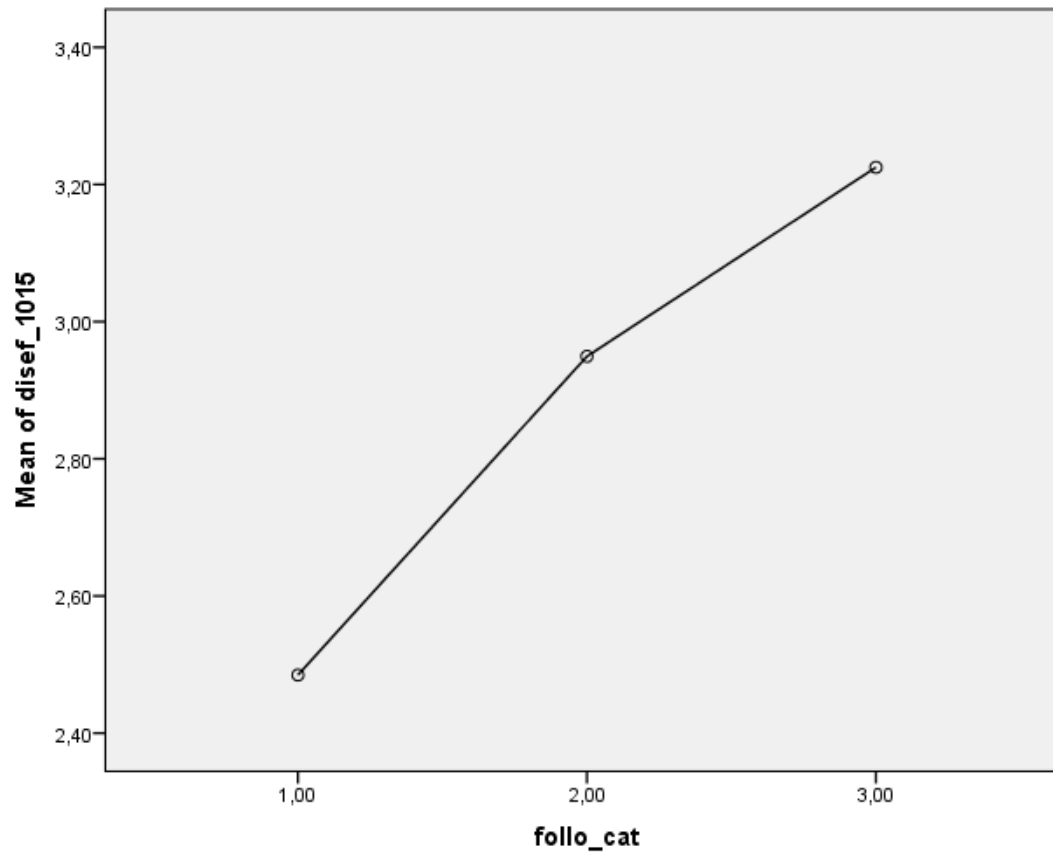
Seuranta

- ”Tarkkaillaan tilannetta” ei ole riittävä seuranta!
- Sovitaan **seurantakeskustelusta** ja sen ajankohdasta silloin, kun asiaa selvitetään ensimmäisen kerran
- **Ensin kiusatun oppilaan kanssa erikseen**
- → Sitten kiusaamiseen osallistuneiden oppilaiden kanssa
- → vasta sitten kaikki yhdessä, JOS kaikkien puolesta OK

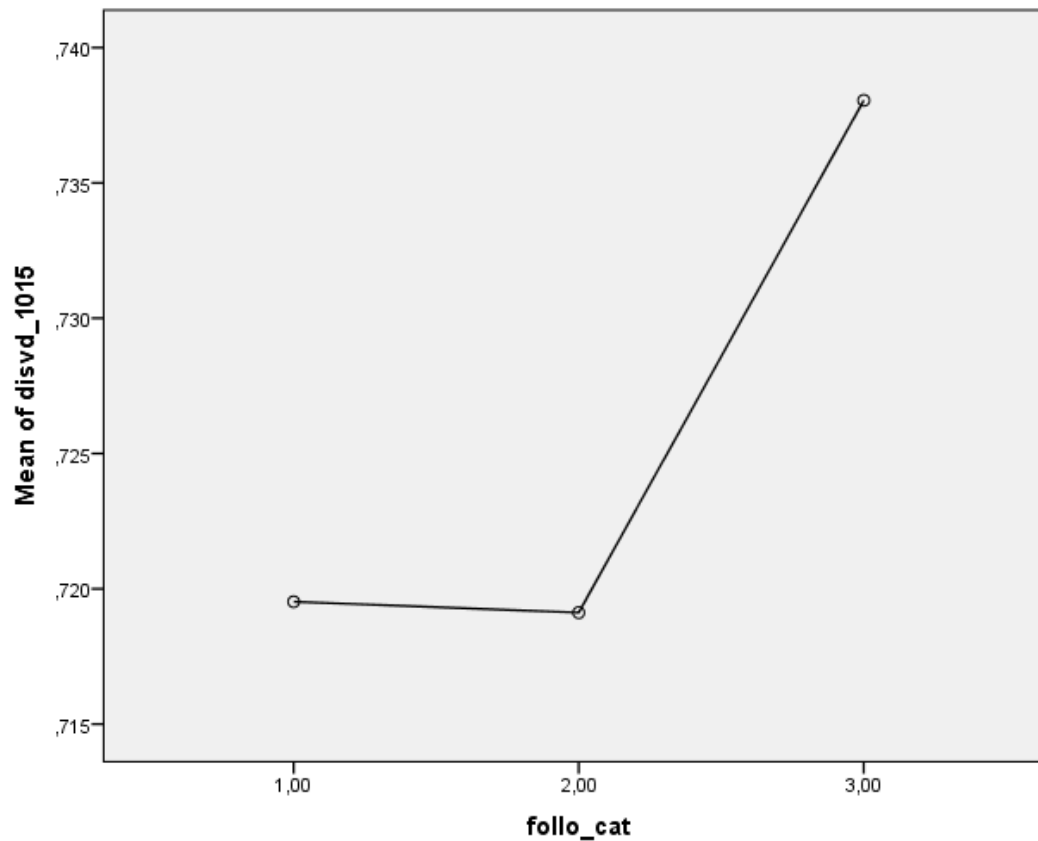
Koulujen välillä on eroa...

- **Puuttuminen onnistuu useammin kouluissa, joissa...**
  - Useampien oppilaiden mukaan ...
    - » Koulu on KiVa Koulu
    - » Välituntivalvojat käyttävät KiVa-liivejä
    - » Pidetään KiVa-tunteja
    - » On pelattu Kiva-peliä
  - **Järjestetään seuranta- ja tapaaminen jokaisen puuttumisen jälkeen**

Seurannan järjestäminen ja puuttumisen tehokkuus Kiva-tiimien mukaan

Seurannan järjestäminen ja puuttumisen tehokkuus kiusatuksi joutuneiden oppilaiden mukaan

Mitä tehdä, kun ”tavallinen puuttuminen” ei johda toivottuun lopputulokseen

- Vanhemmat mukaan keskusteluun
- Rehtori mukaan asian selvittämiseen
- Muut ojentamis-/kurinpitotoimet
  - Perusopetuslaki: Kasvatuskeskustelu → jälki-istunto → kirjallinen varoitus → määräaikainen erottaminen
  - Kun oppilas tai oppilaat jatkavat kiusaamista siihen puuttumisesta huolimatta, on syytä muistaa että nämä keinot on tarkoitettu käytettäviksi.
- Tarvittaessa yksilökohtaisen oppilashuollon toimet ja/tai yhteistyö muiden tahojen kanssa (poliisi, lastensuojelu)

Yksilöllinen tuki kiusaamisen osapuolille

HUOLI

- Monialainen asiantuntijaryhmä
- Koulupsykologi/
koulukuraattori
- Koulun ulkopuolinen tuki (esim. lastensuojelu)?

Monialainen asiantuntijaryhmä

- Verkostotyön muoto
- Kootaan tapauskohtaisesti
  - Voidaan (ja kannattaa) perustaa matalalla kynnyksellä
  - Koollekutsujana se, jolla huoli herännyt
  - Ei vakiintunutta kokoonpanoa
  - Perustamisessa kuullaan aidosti oppilasta ja huoltajia

- Koulun ja oppilashuollon henkilöstöön kuuluva, joka arvioi oppilaan olevan tuen tarpeessa on velvollinen
  - Ottamaan viipymättä yhteyttä psykologiin tai kuraattoriin
  - Antamaan tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot
  - Huoltajalle on annettava tieto yhteydenotosta

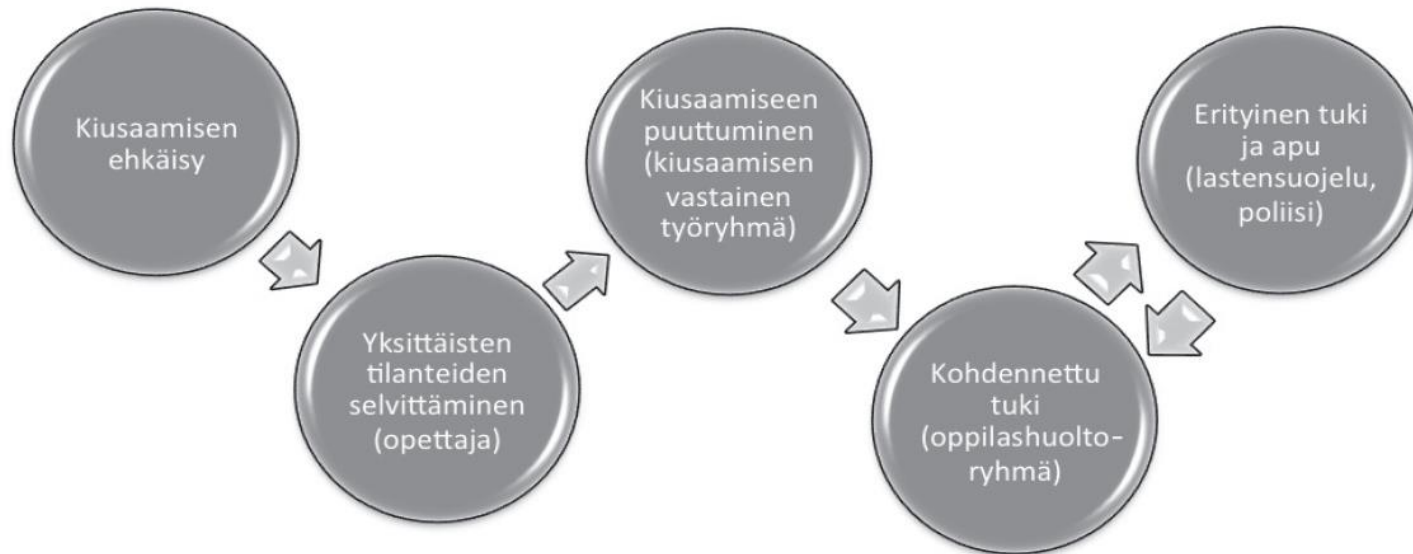
Ennakkotehtävissä esiintuotuja ratkaisuja

- Pitkään jatkuvat seurantatapaamiset
- Vanhemmat laajasti mukaan
- Luokkien uudelleenjärjestely
- Aikuisen tuki ja rohkaisu kiusatulle
- Kaveritunnit
- Yhteiset projektit
- Erityiset ryhmät/kerhot (kaveritaitoryhmä, tyttöryhmä, malttikerho)
- Sovittelu (molemminpuoliset jatkuvat riidat)
- Viranomaisyhteistyö

Entäpä...?

- ryhmäyttäminen – esim. improharjoitukset?
- keinot yksinäisten saattamiseksi yhteen?
- yhteinen emotionaalisesti vahva / yhdistävä kokemus?
- kannustusryhmä?
- luokkien palkitseminen siitä, että on onnistuttu luomaan positiivinen ja turvallinen yhteisö
- ”meaningful roles” – merkitykselliset roolit?

KUVIO 2. Esimerkki koulun toimintajärjestyksestä kiusaamiseen puuttumisessa

Hästbacka, 2018: Monialainen verkostotyö ja koulukiusaaminen
Tapaustutkimus Aseman Lapset ry:n K-0 –hankkeesta.

- Varautuminen & toimintasuunnitelma erityyppisiin haastaviin tapauksiin

Kiusatun näkökulma

- Halusin kirjoittaa koska tämä aihe on itselle niin tärkeä, kenenkään ei pitäisi joutua kiusatuksi!
- Omalla kohdalla kiusaaminen alkoi ensimmäisen kerran kun olin **2. luokalla**. Silloin se oli **porukasta ulos jättämisestä ja selän takana haukkumista**. Sitä jatkui **monta vuotta** ja aina kun kerroin opettajalle se **käännettiin niin että kiusaaja olin minä**. Minä olin yksin ja heitä oli monta. Opettajilla oli tietenkin helpompi uskoa useaa ihmistä jotka kertoivat saman tarinan kuin yhtä pientä ihmistä. Oli helppoa tehdä tästä yhdestä yksinäisestä syyllinen. Tätä toistui liian monta kertaa joten luovutin **enkä enää puhunut siitä kellekään**. Lopulta olin jo tilanteessa että lähdin itkien kouluun. Patosin kaikki tunteet sisälleni ja en puhunut kellekään. Kiusaaminen loppui kuudennella luokalla ja silloin huokasin helpotuksesta.

Kiusatun näkökulma, jatk.

- Yläasteella se alkoi taas: jatkuvaa selän takana haukkumista, perättömien juorujen keksimistä ja minun tekemisiin puuttumista. Tyttöjä kyllä **jututettiin ja niiden käytöstä tarkkailtiin, ei se auttanut**. Tytöt **piilottivat sen** niin ettei kukaan huomaisi. Olin taas yksin asian kanssa. Koulussa hoettiin että minun pitäisi muuttua, kovettaa itseäni niin etten enää ottaisi ilkeitä kommentteja ja perättömiä juoruja itseeni. 7 ja 8 luokalla siihen ei juurikaan puututtu.
- Nyt kun olen yhdeksännellä luokalla ja rehtori vaihtui niin siihen yritetään puuttua. Asiassa eteneminen ei ole kuitenkaan kovin kehuttavaa. Välillä tuntuu kun minua **ei uskottaisi** tai minusta **oltaisi tekemässä syyllinen**. Kiusaajan jututtamista on **siirretty ja siirretty**, ihan kuin sitä yritettäisiin vältellä. Minun mielestä tämä johtuu siitä että kiusaaja on vahva persoona niin kuin **vanhempansakin**. Hänen tekemisiinsä ei uskalleta puuttua koska sitten vanhempansa puuttuu tilanteeseen. Siksi vanhempiin ei ole otettu yhteyttä tai siltä minusta ainakin tuntuu.
- Haluaisin että tähän tulisi muutos että tulevaisuudessa kouluissa oikeasti puututtaisiin vakavammin kiusaamiseen. Tämän tyyppisiin tapauksiin on hankalaa puuttua koska ne ovat hyvin piilotettuja. Niitä on hankala ulkopuolisten nähdä mutta jos joku kertoo tämmöistä tapahtuvan niin siihen pitäisi puuttua eikä vain yrittää muuttaa kiusattua. Ei kiusattu pysty muuttamalla saamaan kiusaamista loppumaan.

Tärkeää muistaa: Kiusatuksi itsensä kokevaa lasta tai nuorta auttaa...

- Tieto siitä, että tällaista tapahtuu muillekin
- Vertaisen tuki
- Aikuisen tuki

- Silloinkin, kun tuntuu siltä että puuttumisestamme ei ole apua, sillä voi olla arvaamaton merkitys kiusaamisen osapuolille